

Blaško, Jan

**Konference "Symbolization in Religion, Cognition and Culture",
Aarhus, 31. 5–2. 6. 2007**

Sacra. 2007, vol. 5, iss. 2, pp. 188-191

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118451>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

logie nebo historiografie dynamické a pružně se vyvíjející obory, které mají daleko k obvyklé akademické zkosnatělosti zavedených škol a přístupů. Jistou nevýhodou může na druhé straně představovat ten fakt, že za kognitivní badatele mohou být v rámci historiografie často označeni i ti, kteří by se takto nikdy nedefinovali, nebo jen s velkými výhradami.

Výsledný dojem z konference, zakončené neformální večeří ve studentském klubu a následnou návštěvou pravého irského (nebo snad severoirského) pubu, spojenou s konzumací chutného Guinnessu, je tedy veskrze pozitivní. Závěrem bych tedy rád vyjádřil své osobní poděkování profesoru Lutherovi H. Martinovi za jeho pozvání na tuto konferenci (doprovázené rovněž udělením finančního příspěvku, který částečně pokryl náklady spojené s cestou a pobytem v Belfastu), které mi umožnilo vystoupit se svým příspěvkem na půdě prestižního evropského pracoviště a nabídl možnost důležitého srovnání se zahraničními studenty a odborníky.

Konference „Symbolization in Religion, Cognition and Culture“, Aarhus, 31. 5–2. 6. 2007

Jan Blaško, FF MU, Ústav religionistiky

Laboratoř teorií náboženství na Katedře religionistiky při Teologické fakultě Aarhuské univerzity v Dánsku uspořádala na přelomu letošního května a června konferenci nazvanou *Symbolization in Religion, Cognition and Culture*. Není bez zajímavosti, že tato konference je součástí čtyřletého projektu, který Laboratoř získala v roce 2005 a který nese název *Religion, Cognition and Culture* a jehož vedoucím je profesor Armin W. Geertz. Projekt navazuje na předchozí projekt *Religion, Narrative, Cognition and Culture*, zpracovávaný v Laboratoři v letech 2003 až 2004, jehož hlavním cílem bylo hledání a propojování teorií a přístupů humanitních věd s teoriemi a přístupy kognitivních věd a neurověd. Úsilí vyvíjené v rámci uvedených projektů postupně získalo mezinárodní ohlas, jehož odezvou bylo založení Mezinárodní společnosti pro kognitivní vědu o náboženství (*International Association for the Cognitive Science of Religion*) v lednu 2006 během konference *Origins of Religion, Cognition and Culture*.³

Úvodní zhuštěná informace nemá za cíl nic jiného, než přesvědčit čtenáře, že konference, o níž pojednává tato zpráva, rozhodně nespadá do oné kategorie útrpných či smysluprázdných debatních setkání religionistů, která kritizuje Břetislav Horyna.⁴ Naopak, konference *Symbolization in Religion, Cognition and Culture*, která na Teologické fakultě v Aarhusu proběhla ve dnech 31.5. až 2. 6. 2007, by neměla uniknout pozornosti žádného religionisty, kterému není lhostejný součas-

³ Více informací o zmíněných projektech viz webové stránky Teologické fakulty Aarhuské univerzity <<http://www.teo.au.dk/en/research/current/cognition/project>>. Co se týče IACSR, podrobnější údaje lze získat na stránkách společnosti <<http://www.iascr.com/>>.

⁴ Horyna, B. (2007), „Kulturní věda – další dilema religionistiky“, *Religio* 15, 2007, 12.

ný vývoj na poli teorie a metodologie jeho oboru. Aarhuská konference byla totiž dobrým ukazatelem toho, že tam, kam míří religionistika vedená kognitivním přístupem, je vědecky solidní půda a že je na této cestě podporována mnoha etablovanými vědci. Při pohledu do seznamu účastníků nalezneme jména takových kapacit religionistiky jako jsou např. Gregory D. Alles, Luther H. Martin, Donald Wiebe nebo již zmíněný Armin W. Geertz a jeho katedrový kolega Jeppe S. Jensen.⁵

Celá konference měla znamenitou organizaci. Byla rozložena do tří dnů, během nichž se u řečnického pultu vystřídalo kolem pětadvaceti přednášejících z celého světa. Zahájení se ujal právě Jeppe S. Jensen. Ve svém vystoupení nastínil rámec a cíle projektu, do něhož konference spadá, a vyzdvihl výsledky, kterých se rozvíjením kognitivního bádání během vypracovávání uvedených projektů dosáhlo. Následovaly příspěvky hlavních přednášejících konference, profesorů Roberta Turnera a Bradda Shorea. Robert Turner, syn známého antropologa Victora Turnera, vystoupil s příspěvkem nazvaným „How Might Ritual Symbols Work? Insight from Imaging Neuroscience“. Turner pracuje na Ústavu neurofyziky na Institutu Maxe Plancka v Lipsku, kde se věnuje vývoji metod magnetické rezonance s cílem lepšího porozumění lidskému mozku. Své poznatky aplikoval zejména při studiu řeči, bilingvismu, interpersonální synchronie, hudby a matematiky. Americký antropolog Bradd Shore se věnuje mentálním modelům, které tvoří základ víry a praxe. V poslední době se v této souvislosti pokouší o rekonceptualizaci pojmu kultury.⁶ Ve svém konferenčním příspěvku „Mean Streets: Paths to Rethinking ‘The Effectiveness of Symbols’“ si položil otázku, jak symboly získávají význam. Na rozdíl od neurobiologů, kteří se v souvislosti s otázkou tvoření a interpretování symbolů zabývají mozkem, Shore vedl své bádání naopak, od konkrétních symbolů a jejich struktury k mysli. Jeho cílem přitom bylo zjistit, jaký mají symboly vliv na dodávání významu vnímání a zkušenosti. V souvislosti se svým zájmem o literaturu, pak své závěry otestoval na vybraných pasážích z textů Shakespeara a Milтона.

Vedle těchto delších a náročných přednášek si z programu prvního dne zaslouží pozornost zvláště příspěvek Jespera Sorensena „Symbolization and De-symbolization in Ritualized Behaviour“, v němž upozornil na meze kritiky symbolistického výkladu rituálního chování. Pomocí posledních kognitivních teorií reprezentací jednání se pokusil ukázat, jak aspekty rituálního chování nabourávají zažitě symbolické procesy a konstituují relativně konvenční symbolický význam jednotlivých rituálních akcí. Podle Sorensena by tento kognitivně založený dynamismus mohl pomoci vysvětlit některé historické vývoje v institucionalizovaných náboženských tradicích. Podnětné bylo rovněž vystoupení Novozélandčana Josepha Bulbuliy nazvané „Of Sound Body and Mind: Music as a Facilitator of Embodied Cognition“. Autor v něm kritizoval přílišnou restriktivnost přístupu, podle něhož lze náboženství vysvětlit zejména jako odchylku od zapamatovatelných pojmů a chování. Bulbulia na příkladu náboženské hudby demonstroval, že náboženskou zkušenost nelze vysvětlovat pouze na základě studia vlivu pojmové informace na paměť.

Z druhého dne zmiňme především vystoupení Aleše Chalupy z brněnského Ústavu religionistiky, který jako jeden z mála účastníků konference aplikoval vý-

⁵ Mimochodem všichni uvedení religionisté přispěli svým heslem do oblíbené studentské příručky Braun, W., McCutcheon, R. T. (eds.), *Guide to the Study of Religion*. London and New York: Cassell 2000.

⁶ Srov. Shore, B., *Culture in Mind: Cognition, culture and the Problem of Meaning*, Oxford and New York: Oxford University Press 1996.

sledky kognitivního studia náboženství na historický materiál. Ve svém uceleném a přehledném příspěvku nazvaném „Mithraic Grades of Initiation: Dead Symbols or Symbolization Alive?“ se pokusil zdůraznit význam mithraistických iniciačních stupňů pro vybudování skupinové identity mithraistů, přičemž poukázal, že tyto stupně je vhodné chápat jako symboly se specifickým kognitivním potenciálem. Z mnohých dalších zajímavých příspěvků druhého dne bych rád ještě vyzdvihl referát maďarského badatele Istvána Czachesze „God in the Fractals: Recursiveness as a Key to Religious Representation and Behaviour“, v němž navrhl hypotézu, že schopnost lidské mysli používat rekurzi doménově-obecným způsobem zodpovídá za mnohé základní aspekty religiozity. Czachesz mimo jiné argumentoval, že rekurze je jednak užívána k udržování idejí o vzdálených sociálních sítích a že koncepty božského působení a jemu přisuzované atributy spočívají na stejném mentálním procesu, a jednak sehrává důležitou roli v magických praktikách a utváření rituálního chování. Naopak poněkud s rozpaky se setkal příspěvek amerických badatelů Mary Harmon-Vukicové a D. Jasona Slonea nazvaný „Problems with the „Minimal Counter-Intuitivness“ (MCI) Hypothesis“. Důvodem bylo diskutabilní způsob vedení experimentu, který měl prokázat hlavní tezi autorů, že manipulace s kauzální integrací určitého příběhu vede ke snížení efektu MCI.⁷

Podnětné a zajímavé příspěvky ke studiu náboženství, zejména s ohledem na možnosti využití kognitivní vědy, zazněly i závěrečný den. Pozornost upoutala zejména vystoupení Mads Denise Jessena a Gretchen Kochové. Jessen ve svém referátu *Pigs in Space – Totemic Representations in Iron Age in Scandinavia* demonstroval na příkladu divočáka jakožto totemického zvířete povahu antropomorfismu v náboženské symbolizaci, přičemž analyzoval jednak kognitivní mechanismy relevantní pro přenos objektu do symbolu, jednak to, jak materiální struktury formují kontra-intuitivní myšlení. Kochová vystoupil s příspěvkem nazvaným *Signs of the Vulnerable Body*, v němž se věnovala hnusu coby morální emoci zavržení, která zapříčinuje soudy o správnosti či špatnosti věcí, které by jinak takovou dimenzi postrádaly. Podle Kochové je zhnusení třeba odlišovat od studu či strachu kvůli jeho povaze nakažlivosti a vyvolávání pocitu potřeby se vzdálit i v případě absence provinění či nebezpečí. Z hlediska studia náboženství je otázka hnusu zajímavá proto, že tato emoce je primárně spouštěna upomínkou na lidskou živočišnou povahu a smrtelnost. Kochová se dále pokusila ukázat, jak hnus může být společensky naučený a aplikovaný k posílení určitých norem a tabuizování určitého chování.

Jak již bylo naznačeno aarhuská konference *Symbolization in Religion, Cognition and Culture* měla vysokou úroveň, což platí jak po organizační stránce, tak co se týče přednesených příspěvků. Za hlavní přínos lze jednoznačně pokládat prezentované úsilí všech účastníků kriticky zkoumat možnosti, které pro vědecké studium náboženství nabízí kognitivní věda. V této souvislosti je dobré si uvědomit to, na co s oblibou upozorňuje Luther H. Martin, jeden z nejstriktnějších zastánců kognitivního přístupu v religionistice, je-li konfrontován s námitkou, že jeho pomocí nelze vysvětlit všechny náboženské jevy. Kognitivní přístup nemá ambice stát se totální religionistickou metodou na způsob eliadovské hermeneutiky. Jeho cílem

⁷ Koncept tzv. minimální kontra-intuitivnosti je ústředním bodem hypotézy, že rozšíření náboženských pojmů je zapříčiněno jejich strukturou, která jim umožňuje dosahovat kognitivního optima pro kulturní přenos. Srov. např. Boyer, P., *Religion Explained: The human instincts that fashion gods, spirits and ancestors*, London: William Heinemann 2001, 58–105.

není dosavadní bádání nahradit, ale spíše doplnit, protože vychází z předpokladu, že náboženství jakožto lidský výtvar nelze dobře vysvětlit bez relevantních znalostí o lidské mysli.

Závěrem dodejme, že organizátoři aarhuské konference slíbili vydání sborníku, který by měl obsahovat všechny odpřednášené příspěvky. Dále, během dvou let by na tuto konferenci měly na stejném místě navázat další dvě, nejprve *Ritual Behaviour in Religion, Cognition and Culture*, následně pak *Meaning in Religion, Cognition and Culture*. Lze si jen přát, aby konference podobného zaměření a kvality byly pořádány také v České republice. Dobrou příležitostí se v tomto ohledu jeví chystaná konference Evropské asociace pro studium náboženství (EASR), která se uskuteční v září 2008 v Brně a jejíž součástí by měly být i sekce a panely věnované právě problematice kognitivního přístupu ve studiu náboženství.

Konference EASR (*European Association for the Study of Religions*), Brémy, 23.–27. září 2007 / Konference EASR v Brně, září 2008

Aleš Chalupa, FF MU, Ústav religionistiky

Pořadatelství obvykle každoročně konané konference Evropské asociace pro studium náboženství se v roce 2007 ujalo religionistické pracoviště při univerzitě v německých Brémách. U příležitosti konference evropské se v Brémách sešli rovněž členové Německé společnosti pro religionistiku (*Deutsche Vereinigung für Religionswissenschaft*). Celá akce tak byla společným počinem obou těchto pořádajících organizací. Téma konference bylo, jak tomu již v případě těchto „mamutích podniků“ z pochopitelných důvodů bývá, formulováno velmi zešíroka: *Plurality & Representation: Religion in Education, Culture and Society*. Ti, kteří se se svými tématy nevešli do žádného z tematicky zaměřených panelů, dostali příležitost v sekcích vyplněných prezentací „volných příspěvků“ (individual papers). Během čtyř dnů vlastní konference zaznělo kolem 250 příspěvků účastníků z mnoha evropských i mimoevropských zemí. K úspěšnému zvládnutí programu bylo třeba konání až šesti paralelně běžících sekcí. Jazykem konferenčních příspěvků byla angličtina a vzhledem k vysokému počtu členů domácí německé společnosti také němčina.

Konferenční program začínal každý den, od pondělí 24. září 2007, v devět hodin ráno. Sestával ze dvou dopoledních sekcí, oddělených krátkou přestávkou, ke kterým v pondělí a ve středu přibýly ještě sekce odpolední. Doba vystoupení pro jednoho řečníka byla omezena na třicet minut, přičemž doporučeno bylo dvacet minut na prezentaci příspěvku a deset minut na následnou diskuzi a komentáře. Konferenční místnosti byly vybaveny buďto stálou nebo za účelem konference nainstalovanou audiovizuální technikou. Konference byla po organizační stránce dobře zvládnutá, program se dařilo dodržovat a k žádným závažnějším problémům nedošlo. Pořadatelé zajistili účastníkům konference jízdenku na brémskou hromadnou